

der er specielt interesserede i kalenderproblemer, og det kan vel næppe være en håndbogs opgave.

OTTO MORKHOLM

UNTO PAANANEN: Sallust's Politico-social Terminology. Its Use and Biographical Significance. *Annales Academiae Scientiarum Fennicae. Ser. B.* tom. 175. 127 s. FM 18,-.

Forf. placerer sig med ovennævnte arbejde i et af de mest spændende og perspektivrige forskningskomplekser i det 20. årh.s udforskning af Antikken. Vel nok hovedsagelig i fortvivelse over kildematerialets sporadiske karakter gav Gelzer i 1912 et for mange provokerende oplæg til en ny metode til erkendelse af den politiske struktur i Rom med sin analyse af begrebet *nobilitas/nobilis*. Det betød en løsgørelse fra Mommsens noget håndfaste og tidsprægede opfattelse, og de følgende årtier så en række skelsættende værker skrevet af forskere som Heinze, Münzer, Stein, Strassburger og Afzelius. Første fase i denne begrebsanalyse var afgjort filologisk præget. De metodiske problemer er centrale og de til tider overraskende politiske konklusioner, som syntes nærliggende at drage, lod man hovedsagelig ligge. På den anden side forelå der i trediverne et fristende materiale, og frigjort fra ovennævnte skepsis indledes, hvad man kunne kalde en anden fase, hvor forskere som von Premerstein, Syme, Badian og Ross Taylor ud fra denne grundforskning opbygger systemer og modeller – for nogle af næsten visionær karakter – som repræsenterer skematiske, letfattede forklaringer på den politiske udvikling i det senrepublikanske Rom og på overgangen mellem republik og principat. Mange af de begreber, som første fase arbejdede med som fx. *optimates, populares, pietas, auctoritas, amicitiae, novi homines* etc., blev indpasset i anden fases klientelateori og opfattelse af midler i den politiske kamp, men det må understreges, at denne teori – selvom den giver en behændig forklaring – ikke er bevist. Det må derfor hilses med glæde, at nærværende forfatter har set det som sin opgave at vende sig mod første fase i dette kompleks i erkendelse af, at den endnu ikke med rimelighed kan anses for afsluttet. Forf.s forskning afgrænses klart af Sallusts produktion, og egentlige politiske konklusioner drages ikke, undtagen hvor de har relevans for Sallust selv.

Forf.s formål er i nævnte rækkefølge dobbelt. For det første undersøges begreberne *populus, plebs, nobilitas* og *novus homo* og termer i tilknytning hertil i deres semantiske sammenhæng, og forf. forsøger at placere og/eller adskille dem i grupperne sociologisk term (neutralt anvendt) eller politisk/propagandistisk term (værdiladet). For det andet undersøges Sallusts sociale baggrund og karriere og resultaterne herfra sættes i relation til hans brug af ovennævnte termer. Forf.s metode er den desværre eneste mulige. Samtlige forekomster af et givet begreb opregnes, det studeres i dets kontekst, og dets betydning fastlægges. De enkelte steder sammenholdes, akkumuleres, og en endelig definition kan sandsynliggøres.

Denne metode har sine indlysende svagheder, som forf. da også synes at have gjort sig klare (ss. 87, 110) dog uden at tage dem op til egentlig diskussion. Forskerens personlige baggrund og indstilling, her ikke mindst hans sproglige kvalifikationer, vil farve hans definitioner og vanskeliggøre andre forskeres mulig-

heder for at kontrollere de opnåede resultater. Dernæst må der foreligge en klar definition af det undersøgte materiales karakter. I filosofiske værker opererede man allerede i antikken med faste og veldefinerede begreber, som uden vanskelighed kan sættes i relation til større systemer som fx. stoicisme, epikuræisme etc. Anderledes forholder det sig her, hvor det drejer sig om historieskrivning. Romerne hyldede her ganske bestemte konventioner, især vedrørende stil og behandling af forlæg. Kravet til stil lod på *variatio* (afveksling) og *brevitas* (korthed/klarhed), og det er især kravet til *variatio*, som skaber usikkerhed. Det er således ikke umuligt og absolut tænkeligt, at Sallust i en passus, hvor det fx. ville ligge lige for at bruge termen *plebs* tre gange, de to bruger en omskrivning som fx. *populus*, en bisætning el. lign. Ligeledes når det drejer sig om forlæggene især taler og breve. Hvor tæt holder Sallust sig til sine forlæg? Er talen fiktiv eller blot delvis fiktiv? Er det den talende eller skrivendes mening, som kommer frem, eller er det Sallusts? Er det ironi? Mulighederne for begrebsforvirring er her i teorien legio, og følgelig kan resultaterne af sådanne begrebsanalyser kun benyttes med største nænsomhed og vil altid være forlenet med et skær af hypotese. Det er vel også den egentlige grund til, at forf. til stadighed jævnfører sine resultater med anden forskning (især Hanell, Gelzer og Afzelius). Specifikt kan der ikke med rimelighed fremføres kritik af forf.s anvendelse af denne metode. En kombination af fantasi og dermed blik for de forskellige tolkningsmuligheder med en velforankret kritisk holdning afholder forf. fra vidtløftige tolkninger.

Efter et udmærket indledende kapitel om Sallustforskningen går forf. i kap. II i gang med en analyse af Sallusts brug af begreberne *populus* og *plebs*. Et langt skridt mod en politisk betonet definition tages ved uden diskussion at angive disse begrebers »counter-concepts« som *optimates*, *senatus/senatores*. Det er da også muligt at holde denne tanke et stykke tid, men det besnærende at opfatte *populus* som »folket« modsat et eksklusivt plutokrati er at spænde kildematerialet over bristepunktet; forf. når frem til, at Sallust bruger termen *populus* dels lig folkeforsamlingen, dels – ofte med et tilføjet *Romanus* – lig »staten«, altså nærmest teknisk betonet. I modsætning hertil står *plebs*, som udover at kunne betyde almindelige mennesker, »det brede lag« etc., nu på grundlag af flere passager defineres som »popular interest group«. Den modvendte term synes at være *nobilitas* el. *pauci* (her især Cat. 38–39, Jug. 40f.). Det interessante er, at denne tolkning står i stærk modsætning til den øvrige forskning og afkræftes af periodens øvrige kildemateriale, og forf. føler sig tvunget til – ikke uden krumspring – at argumentere for, at denne modsætning hos Sallust er rent teoretisk, en anakronisme fra tiden lige efter 146. Sallust ved udmærket fra egne erfaringer, at modstykket til *nobilitas* ikke er *plebs* »for in practice no such interest group existed« (p. 41). *Plebs* er »massen« uden dynamik, uden politisk bevidsthed og udelukkende et middel i den politiske kamp for andre. Begrebet *nobilitas* kommer således til at stå for sig selv, og en omtale af begrebsparret *populares/optimates* ligger lige for, idet Syme's og Ross Taylor's tolkning på dette punkt vil give problematikken en enkelt dimension, men til stor forvirring for forskningen opererer Sallust desværre ikke med disse begreber i politisk sammenhæng. Forf.s forklaring herpå er ikke overbevisende. Sallust ville ikke kalde sine politiske modstandere for *optimates* (de bedste) (p. 42). Mere naturligt ville det være at antage, at Sallust simpelt hen ikke har fundet denne term rammende eller endnu simple

ikke har kendt den; men det kan under alle omstændigheder kun blive en strid om ord, da Sallust – blot uden at anvende en fast terminologi – klart erkender (Cat. 38.3), at sådanne grupperinger fandtes i det politiske liv, og det er et væsentligt punkt for forf. at få dette frem. Tilbage står så spørgsmålet, om Sallust betragter *nobilitas* som een gruppe på grund af dens ens mål og altså ikke tager hensyn til forskelligheder i midler/metode, nemlig henholdsvis folkeforsamlingen (*populares*) eller senatet (*optimates*). Dette synes en rimelig tolkning set ud fra flere synspunkter, men må på den anden side kræve en nøjere undersøgelse af *nobilitas* og dens eventuelle modsætning(er).

Problemstillingen i kap. III bliver en noget anden, da *nobilitas* må anses for sikkert defineret af Afzelius som omfattende konsulere og konsulers sønner osv. I erkendelse heraf går forf. to veje. Dels ved som tidligere at se begrebet i dets kontekst, dels ved at undersøge om de personer, Sallust betegner som *nobiles*, opfylder ovennævnte krav. Uanset om *familia* eller *gens* lægges til grund, holder definitionen som sociologisk term, men det er ganske interessant at konstatere, at Sallust alligevel skelner mellem de enkelte individer i denne gruppe. Således får både Caesar og Graccherne en positiv vurdering, hvad ikke kan undre, men at også Cato gør det kan overraske. De er alle *nobiles*, men på baggrund af Cicero's definition henholdsvis populære og optimat, og når Sallust skal udtrykke politisk antagonisme slår han følgelig over i en anden sprogbrug og anvender termer som *pauci*, *factiosi* el. *factio* (klike), som således bliver de egentlige værdiladede/propagandistiske udtryk og kan anvendes på en hvilken som helst enkeltperson eller gruppe af *nobiles*. Forf. må konkludere, at når det drejer sig om den politiske term *nobilitas*, betragter Sallust den som een gruppe sammenfaldende med den sociologiske term. Fremstillingens væsentligste punkt er dette sammenfald, og forf. mener, at det skal tages som udtryk for og kun kan forstås på baggrund af Sallust egen (mislykkede) karriere. Nobiliteten var en så godt som lukket kaste, som kun ganske få formåede at trænge ind i via konsulatet. En sådan mand blev betegnet som en *homo novus* og vi har kun to eksempler herpå i første århundrede indtil Caesar (Marius og Cicero). For forf. er dette begreb hos Sallust den egentlige modsætning til *nobilitas*, og i kap. IV gør forf. forsvarligt rede for, at Sallust var en sådan *homo*, der aldrig blev *novus*, eller med andre ord Sallusts brug af disse begreber er et produkt af hans forgæves forsøg på at nå op i nobiliteten.

Dette resultat er nået på grundlag af et uhyre grundigt kildestudium (ca. 1050 citater), og det må indrømmes, at de begreber forf. forsøger at definere, langsomt glider på plads og bliver forståelige enten som sociologi, politik eller ud fra Sallusts egen baggrund. På den anden side er metodens fejlmargen betragtelig, og det meget væsentlige, at Sallust er *homo novus*, er nok overordentlig sandsynligt, men ikke bevist, og det ville være en illusion at betragte denne del af Sallustforskningen for afsluttet. Selve værket er ikke let læst. Det skyldes dels de mange citater på latin, men også emnets karakter og en vis manglende klarhed i forf.s udtryksform. Iøvrigt er bogen smukt udstyret med en udmærket bibliografi og indices over nævnte forskere, personnavne (antikke) og de diskuterede kildesteder.

PETER ØRSTED